189.

Средба со Александар Калдер и неговото творештво

▌ Мобил — подарок за Музејот во Скопје

▌ Денес се вели: Калдер како што се вели: Пикасо

Првиот контакт со големиот американски скулптор Александар Калдер го имав некаде пред година. Од далечниот Конектикат, во САД, тогаш стигна во Скопје, испишано со широк, развлечен и некако масивен ракопис, писмо со кое Калдер најавуваше дека сака да му подари на Скопје еден свој „мобил" и, можеби, сам со својата кола да го донесе во Југославија. Тој во писмото нагласуваше и дека во февруари 1965 година. Ќе биде во Франција. Престојувајќи во тоа време во Париз, бев поканет да го посетам на неговиот имот во местото Саше, близу градот Тур.

Саше е малечко, затантено селце во Франција. Посетителот добива впечаток дека во него сé е во знак на Калдор. Насекаде, по дворовите, од двете страни на патот што ја пресечува населбата, дела на уметникот: „мобили", „стабили" и сé напоено со некаква жовијална атмосфера на спокојно живеење, добра „капка", широка насмевка, многу работа и сладок дремеж во секој дел на денот: сé што претставува делчиња од ликот на овој добродушен шеесетиседум годишен великан, чија масивна, корпулентна фигура постојано е облечена во црвена фланелска кошула и излитавени сомотски панталони.

Калдер со својата сопруга живее голем дел од годината во некогашна селска фарма, во едноставно, но со вкус и топлина уредена куќа. Седиме на грубата селска маса и семејството Калдер со интересирање ги слуша моите одговори на нивните прашања за Скопје, за Музејот на современата уметност, за нашата земја. Калдер зборува јазик што е чудна смеса на француски и англиски, „што тешко може да се разбере", тврди жена му, но разговорот тече неизнасилено и зафаќа најразновидни теми: се обидувам да го прикажам тој далечен и непознат амбиент каде ќе биде упатено делото на овој голем современ уметник.

По скромен, но вкусен ручек, Калдер ми ги прикажува своите ателјеа. Во дворот на куќата е првото, за помали скулптури. Второто ателје повеќе личи на фабричка хала. Огромен стабил, изработен според макета на Калдер во една фабрика во Тур, зафаќа третина од 40 м. долгата просторија, чекајќи го скорешното патување за САД, каде треба да го најде своето место во дворот на еден музеј. Пред ателјето, на платформа што доминира над селото, втор голем стабил, што личи на фантастичен црн идол, кој бдее над малата населба. Ја посетуваме и „гвашери", третото ателје во кое уметникот ги работи своите бројни гвашеви: поканет сум да одберам еден, подарок за Скопје. Познатиот ракопис испишува на француски: „На Скопје, пријателски. Калдер 1965". Конечно, во просторија наменета за некаков вид депо, Калдер ми го покажува мобилот наменет за Музејот во Скопје. „Не можам веднаш да ви го дадам, вели тој, зашто во јули, во Музејот на модерната уметност во Париз имам изложба, на која ќе биде застапена и оваа склуптура".

Средбата со четири децении долгиот опус на Калдер во салите на парискиот музеј е навистина импресивна. Со преку 300 експонати пред гледачот се откриени некои од најзначајните страници на историјата на современата скулптура. Калдер, тој творец на еден магичен и фантастичен свет, тој најингениозен и најоригинален американски скулптор, е и еден од најпознатите творци на Дваесеттиот век. Денес се вели — еден Калдер, како што се вели — еден Пикасо.

Калдер е стар Парижлија: од 1926 година, тој, речиси непрекидно творечки е поврзан со оваа уметнички Мека, создавајќи ги тука своите први чудесни и необични скулптури изградени од метални жици. Веќе во нив е сокриен сиот хумор, младешката свежина, ведрина на духот и инвентивност на овој автентичен поет.

Колку и да е возбудлив неговиот почетен период, најкарактеристично искажан во фамозниот „Циркус" од 1926 година — скулпторска фантазија што зафаќа цела една сала на изложбата, Калдеровата функција во модерната скулптура е посебно поврзана со неговата улога на пронаоѓач на сега чувените мобили: уметникот ги нарече така своите скулптури што се прикачуваат за да висат во просторот и чија крајна леснина на елементите ги прави чувствителни на секој и најблаго е движење на воздухот. Во нив не се семо формите што вршат некаква функција — а што личат на некакви кревки ѕвезди, разновидни лисја или цветови од метал или дрво, — туку и бојата, привидно нестабилната рамнотежа на нивните композиции и некакво нивно несегледливо и магично треперење. До своите мобили Калдер дојде преку еден процес на сé порафинирано третирање на формите и со настојување да им се влее живот и комуницирање со просторот. Пред нив Калдер имаше изработено скулптури во дрво (1928), чудесни со својот хумор и со анатомската прецизност. Потоа, подвижни, анимирани конструкции (1929), мотори. Од тие периоди се и неговите први апстрактни композиции, крстени стабили. По тоа, од триесетите години, припаѓајќи и на групата Апстраксион — Креасион и врзувајќи се со пријателство со Арп, Леже, Миро и Мондриан, Калдер ќе ја изрази и својата желба да прави „подвижни Мондриани"; тогаш и ќе се родат неговите мобили, таа лирска експресија на Калдер, што му даде живот на еден свет од легенди, извор на форми и слики во непрекидно обновување и армонична слобода на ритми. Мобилите на Калдер напросто ја наметнуваат својата поврзаност со светот на природата и уметниковото истовремено соживување со овој век на механиката и техниката: што може да има свои корени во фактот дека Калдер колку е уметник толку и инженер „од струка".

Од првата сала, од каде наспоредно со скулптурите на уметникот се низат бројни негови слики, цртежи и гвашеви, посетителот е вклучен во неговиот свет на акробатите и животните со форми од метални жици. На овие творби полни со хумор им следува во големата галерија огромни црни стабили, што создаваат впечаток дека се движите во метална шума. Убавината на овие творби е своевидна, нопросто маѓепсничка, магична. Следуваат композиции во движење, што преку својот кермес постојано во движење, нé потсетуваат дека кинетизмот во модерната скулптура не датира од вчера. Сé до последните големи стабили, таа послед на серија на конструкции во железо со широки димензии, чиј распоред на ритми и потенцијалното напнување на структурите евоцира невообичаени фигури на гигантски инсекти и чудовишта, е радост, свежина и хумор. Потврда, дека во современата уметност и скулптура определување на уметникот спрема функцијата на своето творештво и уметничкиот израз во кој е изразена, се еден неверојатно богат и сложен процес, што ги надминува рамките на догматски и еднообразни естетски вреднувања и толкувања.

Борис Петковски